

ש. נ. אייזנשטדט: ידידות ומבנה האמון והסולידאריות בחברה

א

המחקר החברתי והאנתרופולוגי הורה על כך שכמעט כל חברה יש בה צורות שונות של "ידידות" – אישית וריטואלית¹ – ולכאורה אפשר היה לפקפק אם אמנם יש משהו משותף לצורות מגוונות אלו של מה שקרוי היה בפי החוקרים "ידידות" בחברות השונות, ואם כל המשותף אינו נובע אלא מהגדרותיהם של האנתרופולוגים. ניתוח מדוקדק מלמד בכל-זאת שאכן יש צד משותף כזה, והוא חוצה את הצורות הקונקרטיות השונות של הידידות בחברות שונות.

הגרעין החשוב הראשון האפייני לידידות הוא ה"וולונטאריות" שבה, אף כי וולונטאריות זו למעשה מוגבלת מאד בשל גורמים חברתיים-מוסדיים. הגרעין השני הוא היחס דו-הערכי בין ידידות לשארות (Kinship) הטמון בעובדה שבמישור האידיאלי סימני-ההיכר המרובים של הידידות דומים לסימניה של שארות וכנגד זאת במישור הסמלי והארגוני כאחד הידידות נבדלת לכאורה מן השארות, אפילו מנוגדת לה פוטנציאלית.

הגרעין המשותף לשארות ולידידות טמון בהדגשה הסמלית-האידיאולוגית של היחסים בלתי-המותנים לכאורה, המושרשים בכמה רכיבי-יסוד של הזהות האישית והקיבוצית ושל ההתחייבויות המוסדיות בין האנשים המשתתפים ביחסים מעין אלה. רכיבים משותפים אלה מתחצים במה שפורסט² הגדירו כגרעינה של שארות – "רעות" (amity) על החובות הלא-מותנות המתבקשות מרעות אשר כזאת ועל הקדגש החזק על התמיכה בסאנקציות וחובות "מוסריות". לפיכך קיימים קווי-דמיון רבים בין אוצר-הדימויים הסמלי שביחסי-הידידות וזה של יחסי-השארות, במיוחד ההדגשה החזקה של אישיות שלמה, של סגולות וזהויות קמאיות או אישיות טהורות.

גם יחסי הידידות וגם יחסי השארות מנוגדים לטיפוסים מותנים-תכליתיים בלבד או לטיפוסים שיוכיים בעיקר של יחסים ופעולות חברתיים. אבל לא השארות ולא הידידות אינן בהכרח בלתי-תכליתיות. נכון יותר יהיה לומר שאפייני להן טיפוס מסוים של קשר בין יחסים תכליתיים ליחסי-כוח – מצד אחד, וסולידאריות ויחסים רגשיים, "אקספרסיביים", מצד שני – קשר המוסדר על-ידי ציוויים של חוסר-תנאי, על-ידי דפוסים של פעולות-גומלים ממוסדות שאינן מבוססות על נתינה וקבלה של שירותים, משאבים ותגמולים על-תנאי ובמישרים אלא לכאורה דווקא ללא תנאי ובעקיפים, ועל המסגרת של "חוסר-תנאים" ו"זכויות"³.

רוב סימני-ההיכר האלה, ובמיוחד הדגש החזק ביחסים ללא-תנאי, מבוססים על אי-אלה סממנים – קמאיים, מקודשים או אזרחיים⁴ – המשותפים לשארות ולידידות עם ישויות חברתיות, וקיבוציות "שיוכיות" שונות.

בכל הטיפוסים השונים של יחסים שיוכיים והוויות קיבוציות שיוכיות מצויים כמה מן הפללים שלפיהם הגבולות של כל הוויה קיבוצית או של כל פעולת-גומלים חברתית מתארגנים לעומת הסביבות הפנימיות והחיצוניות שלהם. או, בלשון תורת-המשחקים, הגבולות אלו על חופש החליפים ופעולת-הגומלים מבהירות "ראשית, את כללי-היסוד הבונים את המסגרות הבסיסיות שבתוכן אפשרית קבלת-החלטות בתחומים שונים של חיי החברה, ושנית (אף כי כאן כבר בשיעורים שונים בחברות שונות או בחלקיהן), כמה מן הבחנים הרחבים של הכללים המדריכים את הבחירות בין אופציות הפעולה שמסגרות מעין אלו מאפשרות אותן".⁵

על-פי המינוח של שניידר,⁶ הללו משלבים את הפנייה של "זהות" וחברות בהוויות קיבוציות שונות עם הטווח של "קודים" המחייבים את המשתתפים בהוויות קיבוציות מעין אלו, ובזה הם יוצרים מה שמקמש על-פי המינוח של דירקהיים יסודות טרום-חזויים של חיי החברה, בסיסה של סולידאריות מיכנית.⁷ במקביל לזה, סוגים שונים אלה של יחסים והוויות קיבוציות שיוכיים מעמידים גם את התנאי-המוקדם להשתתפות הממשית של בני חברה לפי כללי אתיקה ובחני צדק רחבים יותר בכל חברה וחברה, ובזה הם מגבילים את בסיסי הסולידאריות והאמון בתוך חברה או בחלק ממנה.⁸

ב

בתוך פאנוראמה רחבה זו של טיפוסים שונים של חברות במסגרות שיוכיות ותרבותיות מאופיינים טיפוסי הידידות השונים על-ידי כמה סימני-היכר ספציפיים המבדילים אותם הן מקבוצת-שארות והן מטיפוסים אחרים של קולקטיבים שיוכיים ממוסדים יותר. סימני-היכר ספציפיים אלה של הידידות יש להם קשר הדוק לצדדים הוולונטאריים יותר, לדגש החזק יותר שהם שמים לכאורה בסגולות ה"מוסריות" וה"רוחניות", הפסיכולוגיות הטהורות, אפילו הכאריזמטיות-למחצה. הדגשה זו של כמה סגולות מוסריות, או מידות טובות מוסריות—בלי שים לב לחובות-התפקיד הממוסדות והממשיות יותר אך לא דווקא בלי קשר אליהן—היא שאיפיינה הרבה מדפוסי היחסים הללו הפלולים בידידות.

אין פירוש הדבר שסוגי הידידות השונים אינם כוללים כל מיני יחסים וחובות מכשיריים. אבל לא היקפן של חובות אלו הוא האפייני ליחסי-ידידות אלא טבען ובסיסיהן של התחייבויות מעין אלו. בתוך יחסי הידידות קיימת בדרך-כלל ההנחה שחובות אלו מבוססות על בחנים המושרשים בסגולות אנושיות או רוחניות, שהן לכאורה אוניברסליות ביותר; כמה מן המידות הטובות הכלליות ביותר של האדם—כפי שהן נתפסות בכל תרבות נתונה—בצורתן הטהורה ביותר, כשהן אף מנותקות לכאורה מן האספקטים הממשיים יותר של מבנה מוסדי ומן השיקולים והמאבקים של כוח ואינטרסים הכרוכים בהן בהכרח.

לפיכך, אף כי ההתחייבות המוסרית המשתמעת מן הידידות יכול שלא תהיה רחבת-היקף יותר או תקיפה מפחינה חוקית יותר מזו של קבוצת-השארות, לעתים קרובות

היא נראית "טהורה" יותר—הן מפני שההתחייבות נתקבלה מרצון, ויותר מכך מפני שלכאורה היא תלושה מכל חברות ספציפית בקבוצה ומכל בסיסים שיוכיים ממוסדת, מכל הוויות קיבוציות מוגדרות בקפידה ובעלת אינטרסים ברורים, גבולות מוסדיים, זכויות ברכוש, וכוח מוסדי.

הגנו, כך דומה כאילו יחסי-ידידות מושתתים על סממנים של סולידאריות שמעבר לסוגים—לפי הגדרתו של שולס—הקמאי, המקודש והאזרחי, על נטייתם החזקה להתמסדות; במישור האידיאלי הידידות מגלמת את הערכים האישיים הטהורים—אך לא רק סממנים וזיקות "פסיכולוגיים" או יחסים "ראשוניים"—אלא את השילוב של אלה עם סגולות רוחניות ומידות טובות מוסריות, היכול להתגלם במלואו רק ביחידים, כיצורים אישיים מוסריים.

ג

כל סימני-ההיכר האלה של הידידות יש להם קשר הדוק לעוד אחד מקוויה הבסיסיים של זו: שילוב מיוחד בין "משמעות עמוקה" לשברירות פוטנציאלית. שילוב זה יכולים אנו לראות קודם-כל בתערובת המיוחדת-במינה של עקרונות פארטיקולא-ריסטיים ואוניברסאליסטיים המשתמעת מכך. מצד אחד, מכלל יחסי ידידות—אותם יחסים בין-אישיים מיוחדים מאד במינם בין שני אנשים—משתמעם יחסים הדוקים ביותר ופארטיקולאריסטיים ביותר בין השניים. מצד שני, העקרונות הכלליים של ברירה ליחסים מעין אלה הם לכאורה האוניברסאליסטיים ביותר—הם מדגישים סגולות ומידות שאינן מצומצמות בקהל חבריו של קולקטיב כלשהו אלא שמבחינה עקרונית כוחן יפה לגבי כל יצור-אנוש ולפיכך, במובן ידוע, הן שיוכיות-ביסודן יותר מכל מערכת-יחסים אחרת.

קשורה קשר הדוק לכך היא העובדה שהגדרת החובות התכליתיות או ה"פונחניות", ה"פוליטיות" יותר, של הידידות רצופה, עקרונית, קשיים חמורים. כל תביעה למילוי של התחייבויות מעין אלו אפשר לראותה מנוגדת ליסודות הטהורים של הידידות, באשר היא מכניסה את מערכת-היחסים האישית הזאת לאותם שטחים עצמם שלכאורה היא ממציאיה מנוס מהם; היא מכניסה לידידות אותם יסודות של כוח ויחסים כלכליים שלכאורה הם זרים לה. לכן אפשר שכל תביעה מעין זו תיראה נצלנית. מצד שני, הסירוב לקבל תביעה מעין זו אפשר יראה בגידה בידידות. בגלל הדגשה זו של יחסים סמליים טהורים—שבחוף כך אינם יכולים להימלט מן הפעיות של מאבק על כוח ומשאבים—יחסים אלה הם גם שבריריים מאד וגם נושאים בפוטנציה עומס רגשי כבד. רק כאשר הם מתעמעמים ונעשים "היפרות"—סתם עשויים מתחים אלה להיעלם—ולהתפרץ שוב, אם ינסה אחד משני הצדדים להפוך את מערכת-היחסים ליחס של ידידות "בסיסית" או "ממשית" יותר.

לכן הרי למעשה בכל חברה הגדרת חובותיה של ידידות מצטיינת בכמה וכמה מגמות—קצתן סותרות, קצתן מחזקות זו את זו; אפשר למצוא את המגמות השונות במערכים שונים בחברות שונות או במיגזריהן. ראשונה באה המגמה—הנראית

במפורש בסוגים שונים של "שארות פולחנית" (ritual kinship) או בכמה סוגים של חברות – למתן דפוס פולחני מלא להתחייבויות אלו, ובדרך זו גם להגדיר בבירור את גבולותיה של התחייבות הידידות וגם לסמל את המקום המיוחד שלה בהקשר של יחסים והתחייבויות מוסדיים. שניה היא המגמה לצמצם ככל האפשר, או אף למנוע, את האפשרות להתחייבויות כלכליות או כוחניות-פוליטיות כלשהן – ולהדגיש, תחת זאת, את הצדדים הסמליים הטהורים של יחסים אלה. במקום השלישי באים הנסיונות – הנראים על הצד היותר טוב בדפוסים האי-פורמאליים יותר של הידידות – להפריד את חובות הידידות משאר תחומים של יחסים, אפילו מן האנשים או הקבוצות שהן שייכות להם; לפתח בין ידידים דפוסים מסוימים של הימנעות, או לדחוף אותם לתוך כמה שטחים "תת-קרקעיים".

ד

הצירוף של "משמעות עמוקה" עם שברירות קשור גם קשר הדוק ליחס דו-המשמעי למדי של הידידות אל הסדר המוסדי בכללותו ואל שאר קשרי-הסולידאריות השיזכיים – ובמיוחד אלה המבוססים על קשרים קמאיים, מקודשים או אזרחיים. לאמיתו של דבר, לעתים קרובות מאד דומה כי במידה ידועה יחסי הידידות מכוונים נגד יחסים והתחייבויות ממוסדים היטב של סולידאריות; מהשקפה זו עולה המגמה, שאותה יכולים אנו למצוא בהרבה חברות, לגרוס כי הידידות חותרת קימעה תחת יחסים ממוסדים לגמרי או תחת החברות בהוויות קיבוציות. אכן, לעתים קרובות מאד ניכרים ביחסים אלה סימני הדבר שוויקטור טרנר קרא להם תופעות "לימיי-נאליות" – כלומר, תופעות שעל גבולות החיים המוסדיים שהן בעלות מגמות אנטינומיות פוטנציאליות, ולעתים קרובות ניכר בהם גם משהו מן ה-*communitas* הטהור שאינו מוגבל על-ידי צרכי החלוקה החברתית של העבודה והכוח.¹⁰ לכאורה סימני-היכר לימינאליים שכלה – הדגש של ה-*communitas* הטהור, של אוריינטאציות מוסריות טהורות, רוחניות או כאריזמאטיות-למחצה – משותפים להם עם כל מיני כיתות וקבוצות כאריזמאטיות הממוקדות סביב איזה ממד של המקודש. אולם בכמה צדדים בעלי חשיבות מכרעת עד מאד שונים הם יחסי הידידות מקבוצות כיתתיות, בין של הטרודוקסיות דתיות או של תנועות מחאה מדינית. להבדיל מן היחסים המתפתחים בקבוצות אלו, אין דפוסי הידידות מכוונים ליצירת משטר חברתי חדש או לשינויו של הקיים; אין הם מכוונים אל מרכזים חברתיים או אל סמלים של משטר מאקרו-חברתי. אדרבה, יחסי הידידות מגמתם או יסודם סמלים ותכונות אשר, מצד אחד, הם אמנם חלק ממערכת הערכים או הסמלים המקובלת השלטת בחברה נתונה, אך, מצד שני, מעצם טבעם אי-אפשר להגשימם במלוא המידה במסגרות המוסדיות של חברה כלשהי; אותם סמלים שבגלל התיחסותם לסגולות הרוחניות הפלליות ביותר של הטבע האנושי – בלי הבדל איך הן נתפסות בתרבות ספציפית כלשהי – הם מתעלים מעל לארגון מעין זה, ובאיזה מובנים סופיים הם סותרים אותו.

נכון הוא למדי שבכמה מצבים קיצוניים, בפרט אלה של שינוי מאקרו-חברתי, יכולה אוריינטאציה על שיקום מרכזי חברה, על הקמת סדר מוסדי חדש לפי אי-אלה ערכים חברתיים או תרבותיים, להשתלב עם החתירה למהות הטהורה של היחסים האנושיים כפי שהם מתגלמים פוטנציאלית בסוגים אלה של יחסים בין-אישיים. לפרקי-זמן קצרים עשויות מגמות אלו לשינוי מרכזים חברתיים ולשיקום יחסים אישיים להשתבץ בכל מיני קבוצות כיתתיות, שההשתתפות או החברות המשותפת בהן עשויה למצות את ההזדהות עם שני סוגים אלה של ערכים וסמלים אגטיבזמיים-בכוח. אך עם ראשית חתירתה של הכת להתמסדות—בפרט במידה שהיא הופכת להיות מרכז-כוח, אופוזיציה מדינית ממוסדת, או אף כיתה ממוסדת-למחצה בשולי החברה—הרי מתחים וסיכסוכים עזים נוטים להתעורר בין ההתחייבויות של חברות בקבוצות מעין אלו, כגון חברות במפלגה, של תמיכה בערכים ובקשרי-נאמנות קיבוציים מצד אחד, ובין המידות הטובות והיחסים בין-האישיים המוטבעים בידידות. התחרות וההתנגשות בין השנים אפשר מאד שתיעשה עזה מאד ותהיה מוקד להרבה טראגדיות אישיות.

ה

בשים לב לכל סימני-ההיפר האלה של הידידות, האם נוכל להגדיר ספציפית את ה"פונקציות" שלהם ואת התנאים בהם יופיעו? על קצת מן ההסברים הקודמים לפונקציות של הידידות בחינת מנגנונים של פיקוח חברתי, של שילוב חברתי כולל, של פורקן מתחים,¹¹ כמו מבקרים שהטעימו בצדק שבאותה מידה אפשר לנתח את האירגון של יחסי-שארות ולומר עליו שהוא מרכז את המתחים הפוטנציאליים המושרשים ביחסים של ידידות פולחנית.¹² אך אם גם אפשר אמנם לפקפק בכך שתמיד—או אף לעתים קרובות—יחסי ידידות ממלאים פונקציות של אינטגרציה חברתית כוללת, הרי לפי כל הנתונים אכן נוטים הם (וכמוהם, במובן ידוע, כל הקולקטיבים השיוכיים)¹³ ליצור תחומים של אמון בתוך מיגזרים שונים של כל קבוצה או חברה. אף כאשר אין יחסי הידידות תולשים על התחייבות כלכלית או מדינית ספציפית כלשהי הריהם יוצרים תחומים של אמון, או שמובטח למשתתפים במערכת-יחסים זו שהמאבק על הכוח או על המשאבים בין הקבוצות או הרשתות השונות שהם עצמם משתייכים אליהן לא יחרוג מגבולות מסוימים, לא ייעשה אנארכי או אנומי.

הניתוח שלמעלה יש בו כמה וכמה סימנים לטיבו של האמון היכול להינצר על-ידי ידידות ולגבי טיב אותן נקודות של שברון פוטנציאלי של האמון הנוטות ליצור את הנכונות המוקדמת לנקוט, ואולי למסד, עמדות של ידידות. תנאים אלה שונים במאד מן התנאים שהיו עד כה מרכז הניתוח הסוציולוגי של מצבי שברון האמון החברתי. ניתוח זה הדגיש בעיקר את הסתירות בין עקרונות מבניים רחבים של הסדר המוסדי והאינטרסים והאוריינטאציות של קבוצות רחבות שהוליכו לתנועות-מחאה, מצד אחד, ואת הסתירות בין מטרות תרבותיות המקובלות בחברה מסוימת

ובין היעדר אמצעים מוסדיים מספיקים להשגת מטרות אלו בקרב חלק מהקבוצות בתוך החברה, סתירות המוליכות להגדרת סוגי התנהגות שונים כסוטים, מצד שני.¹⁴ האפשרויות הספוגות לשברונם של יחסי-אמון שהן הרלבנטיות ביותר לדיון שלנו – כלומר, אלו היוצרות את הנכונות המוקדמת להתפתחות סוגים שונים של ידידות – נתונות בצדדים שונים-קימעה של הסדר החברתי. כל אלה קשורים לסתירות בין הצירופים של סולידאריות לבין סוגים תכליתיים יותר של פעולות כפי שהם מתגבשים במבנה של קבוצות סולידיות שונות, ביחסיהם הפנימיים וביחסיהם עם קבוצות או מסגרות אחרות או רחבות יותר של סולידאריות.

שטחי סתירות מעין אלה יכולים להיות מכמה וכמה סוגים שונים, שרק אחדים מהם נחקרו עד כה. סוג אחד כזה הוא החתירה תחת תקפותו של האמון, הנוצרת במסגרות-סולידאריות מסוימות – למשל, בסתירה בין הסולידאריות של המשפחה לטיבם של סמלים טרום-חזויים הנחוצים לפעולת שוק אוניברסאליסטי או מסגרות ביורוקראטיות. סוג אחר הוא הפילוגים בתוך קבוצות-סולידאריות שעה שהן עומדות בפני בעיות של התפלגות-משנה מבית ובפני הסיכסוכים הנוצרים על משאבים – ו/או סיכסוכיהן עם קבוצות-סולידאריות דומות להן, או עם מסגרות רחבות יותר. ואכן, שני סוגים אלה של סתירות כבר הוכח שהם יוצרים את תנאי-הרקע שבהם ידידות פולחנית נוטה להתגבש.¹⁵

בדומה לזה, לעתים קרובות מקשרים את החשיבות הגדולה של הידידות בגיל-ההתבגרות – שלעתים קרובות היא חוצה קבוצות-גיל פורמאליות יותר – לעובדה שהמשפחה, ופעמים אפילו קבוצות בני-הגיל, מצומצמות יחסית ביכלתן לספק לא רק את הכישורים הטכניים הנחוצים לתפקידים התעסוקתיים או המדיניים הרחבים יותר, אלא גם, דבר חשוב יותר, את היסודות של האמון הטרומ-חזוי שיוכל להתמודד עם הבעיות שיוצרות המסגרות הללו הרחבות יותר. בדומה לזה, החיפוש אחר ידידים "אישיים" בתרבות המעמד הבינוני נוטה להתפתח עד מאד בקשר לנסיגות ליצור בסיסים של אמון שיהיה כוחם יפה בשטחים בהם אין תוקף לקשרי-סולידאריות אחרים או שבהם הללו אפילו מנוגדים לו.

מחקר נוסף יעמיד אותנו על טיבם של שטחים מעין אלה בחברות שונות מעבר לספציפיקאציות הקודמות על-פי בחנים מאקרו-חברתיים רחבים. מחקר כזה יהיה צריך להתרכז בראש-וראשונה בכיוון של הפרה במורכבות ובגיוון הגדולים של מערכי צירופים שונים של יחסי-גומלים מעין אלה בין קבוצות שונות של סוליד-דאריות ומיגזרים המצויים בתוכם. דוגמות של נושאים למחקר מקיף יותר הם היחסים בין קבוצות משפחה ושארות, ובמיוחד של קבוצות הנמצאות בתוך השארות והקרובות להתבקעות מבנית בתוכן; בין קבוצות אלו לקשרי-סולידאריות מקומיים; בין קשרי-סולידאריות "מקומיים" ושארתיים ובין חברות ביחידות מדיניות או מעמדיות מקיפות יותר, תוך שהן מקיימות השפעת-גומלים בשטחים של יחסים מוסדיים ויחסי-כוח.

צירופים שונים אלה הם שנוטים ליצור אותם שטחים של "מפח-נפש" העשויים

מצדם ליצור את המגמה לקיים ואולי למסד יחסים של ידידות. ובמידה שמקיימים יחסים מעין אלה נפתרות לכאורה קצת מבעיות אי-הסדר הטבועות במהות המיסוד של קשרי-סולידאריות.

נכון הוא למדי שבמובן אחד לעולם אין פתרון לבעיות אלו; הריהן חלק מהותי נמשך של כל מציאות חברתית שלעולם לא ייתכן לבטלה—חוץ מאשר בחלומות אוטופיים. אולם בדגמים התרבותיים השונים של ידידות הן נפתרות בחלקן במובן זה שמבחינה סמלית וארגונית כאחת הן מועברות למישור אחר, וכך הן יוצרות שטח של אמון במצב הנרשא עמו סכנה של אי-סדר.

בכל חברה שהיא יכולים שטחים אלה להיות מגוונים והטרואגניים מאד—והוא הדין בסוגי הידידות שבמובן ידוע הם עשויים ליצור אותם, וכן בסוגים אחרים של יחסים אישיים כאלה, שלדעתי עתיד המחקר הנוסף לחשפם, נוסף על כל מה שנמסר עליו בספרות עד עתה. אני גם מקווה שהמחקר הנוסף יניב עוד עיונים שיטתיים ביחסים בין מערכים מבניים שונים כאלה ובין סוגים שונים של יחסי-ידידות; החוקרים ילמדו באורח שיטתי יותר את התהליכים של יצירת קשרי-ידידות מעין אלה ושל הימשכותם בשברונם.

אולם מחקר נוסף מעין זה חייב גם להכיר בכך שאין די בלימוד המערכים המבניים האלה. הסתירות הנוצרות במסגרות כאלו קונות להן את משמעותן, את הגדרתן, לא רק מן התנאים המבניים אלא גם מן ההערכה הסמלית של התנאים האלה מבחינת הסמלים התרבותיים הגדולים עם שהם מתמקדים בבניית דגמים של סדר חברתי. אכן, במצבים דומים מבחינה מבנית—כגון אלה המאפיינים הרבה חברות מודרניות (או "פרימיטיביות")—אפשר לתת משמעויות שונות לסתירות אלו ולתוכן הממשי של יחסי-ידידות לסוגיהם. רק במידה שישלב הניתוח ממדים "מבניים" ו"תרבותיים" מעין אלה הרי יהיה פורה ביותר, ואף שבמובן ידוע עומד ניתוח מעין זה בראשיתו בלבד, הרי נראה לנו ששילוב כזה של אספקטים, מבנים וסמלים יש בו כדי לקדם מחקר זה במידה רבה.

הערות

Julian Pitt-Rivers, "Pseudo-Kinship", *International Encyclopedia of the Social Sciences* (New York: The Macmillan Company and The Free Press, 1958), vol. 8, pp. 409–413; and Odd Ramy, "Friendship", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 6, pp. 12–17.

See Meyer Fortes, *Kinship and the Social Order* (Chicago, Aldine, 1969).

S.N. Eisenstadt, *Social Differentiation and Stratification* (Glencoe, Scott-Foresman, 1971) esp. Chs. 2, 3.

See Edward Shils, "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties" *British Journal of Sociology* VIII, June 1957, pp. 37–52.

Ira R. Buchler and Hugo G. Nutini (eds.), "Introduction" to *Game Theory in the Behavioral Sciences* (Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1968), pp. 1–23.

D.M. Schneider, *American Kinship : A Cultural Account* (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1968) ; D.M. Schneider, "What Is Kinship all About?" in Priscilla Reining (ed.), *Kinship Studies in the Morgan Centennial Year* (Anthropological Society of Washington : 1972), pp. 32–64.

Emile Durkheim, *On the Division of Labor in Society* (New York : Macmillan, 1933) ; J.A. Davis, "Structural Balance, Mechanical Solidarity and Interpersonal Relations", *American Journal of Sociology* (1963), LXVIII : 446–462 ; Meyer Fortes, *Kinship and the Social Order*, *op.cit.* ; Maurice Bloch, "The Long Term and the Short Term : The Economic and Political Significance of the Morality of Kinship", in Jack Goody (ed.), *Character of Kinship*, pp. 75–89.

Jean Piaget, *The Moral Judgement of the Child* (London, Routledge & Kegan Paul, 1931) ; G.H. Mead, *Mind, Self and Society* (Chicago : University of Chicago Press, 1934) ; Lawrence Kohlberg, "Stage and Sequence : The Cognitive-Developmental Approach to Socialization", in David A. Goslin (ed.), *Handbook of Socialization Theory and Research* (Chicago : Rand-McNally, 1971), pp. 367–481 ; Talcott Parsons, "Introduction to Culture and the Social System", in Parsons and Edward Shils (eds.), *Theories of Society*, Part IV (Glencoe, Ill. : The Free Press, 1961), II : 963–992 ; and Talcott Parsons, "Durkheim a Religion Revisited : Another Look at the Elementary Forms of Religious Life", in Charles Y.G. Kock and Phillip E. Hammonds (eds.), *Beyond the Classics* (New York, Harper & Row, 1973), pp. 156–180.

Edward Shils, "Primordial, Personal, Sacred, and Civil Ties", *op.cit.* ; Victor Turner, *Dramas, Fields and Metaphors—Symbolic Action in Human Society* (Ithaca, Cornell Univ. Press, 1974), esp. chs. 1, 6, 7. S.N. Eisenstadt, *Ritualised Personal Relations*, *Man*, 1956 (96), pp. 90–95.

K.O.L. Burridge, "Friendship in Tangu", *Oceania*, XXVII : 177–189 and "Disputing in Tangu", *American Anthropologist*, 59 : 763–780.

See, for instance, S. Guderman, "The Compadrazgo as the Reflection of the Natural and Spiritual Person". *JRAI*, 1971, pp. 45–71 ; Julian Pitt-Rivers, "Pseudo-Kinship", *op.cit.*

S.N. Eisenstadt, *Tradition, Change and Modernity*, esp. p. 11.

See S.N. Eisenstadt, *Ritualized Personal Relations*